

krajine a nová „estetická“ škola. Obidvaja vehementne tvrdia (menej už dokazujú), že estetično — to sú materiálne, prírodné vlastnosti skutočnosti. Ani jeden sa však nepokúsil vymedziť, či charakterizovať ich. Zaujímavé je, že to, čo Kondratenko dôrazne vyvracia, oba tieto články celkovo bez argumentov vyhlasujú za abecedu marxistickej estetiky. Všetky doterajšie, možno nie celkom vydarené snahy časti estetikov nájsť podstatu zvláštností estetických javov označujú ako „trend k subjektivismu“, pretože ide o istú príbuznosť s Plechanovom a špecifičnosť estetična sa hľadá nie v prírode, ale v spoločnosti.

Po tom všetkom radostne prekvapí štúdia N. I. Balašova (umiestená v zborníku ako úvodná) *Estetické vo filozofii Kanta*. Kým doteraz Kant v sovietskej estetikej literatúre figuroval väčšinou ako inšpirátor teórie „l'art pour l'art“, Balašov objavuje podnetnosť a pokrokovosť mnohých jeho myšlienok aj v tejto oblasti. Zvlášť vyzdvihuje na základe analýzy jeho štyroch momentov súdu vkusu (Kritika súdnosti) význam Kantových názorov pre boj proti racionalistickému, popisnému, utilitaristickému, didaktickému umeniu. Balašov vysoko hodnotí ako podnetné pre marxistickú estetiku práve niektoré z tých Kantových téz, ktoré sa neprávom považovali často za najobskurnejšie. Sú to napr. tézy o slobodnej hre poznávacích schopností pri este-

tickom pôžitku, o cieľuprimeranosti bez cieľa, o nezainteresovanosti estetického súdu a pod. pri ich správnej, neskrešenej interpretácii. Balašovova štúdia iste znamená prínos pre dejiny estetiky.

V zborníku nájdeme ešte najmä z informatívneho hľadiska zaujímavé state A. V. Gulygu *Nemecká materialistická filozofia 18. storočia o podstate estetična*, M.F. Ovsjannikova *Problém estetického u Hegla* a P. A. Nikolajeva *Ruskí revoluční demokracii o estetickom*. Knihu uzaviera práca V. M. Muriana *Estetický ideál*. Ide o miestami trochu problematický, ale dosť zaujímavý pokus analyzovať vývoj estetického ideálu a rôznych slohov a štýlov v súvislosti s rozvojom spoločnosti.

Takýto je teda „nadhľad“ na problémy, ktoré po roky vzrušovali sovietskych, a nielen sovietskych estetikov. „Mor“ diskusií vyschýňa, ale — problémy a protichodné názory „v rodine“ zostávajú. Zdá sa zrejším, a zborník *Estetičeskoje* akoby tomu tiež nasvedčoval, že doterajšie cesty k riešeniu základných otázok estetiky vedú k akýmisi neprekročiteľným hraniciam. Nebude treba aj v marxistickej estetike prejsť na nové metódy? Nebude treba spojiť „silu abstrakcie“ s „pozitívnymi“ metódami a „všeobecnú“ estetiku s estetikou „empirickou“?

Darina Kuklinková

SZOSTKIEWICZ V SLOVENČINE

Prvou prácou, ktorá oboznamuje našich čitateľov so základnými otázkami sociologického výskumu, je brožúra popredného poľského sociológa E. Szostkiewicza, ktorú vydalo roku 1964 Vydavateľstvo politickej literatúry v Bratislave. Kniha nepatrí ani zďaleka medzi vrcholné diela poľskej sociologickej literatúry a nie je ťažké odhaliť početné jej nedostatky, jednako treba jej vydanie privítať, lebo je to prvá práca svojho druhu vydaná v slovenčine. Dúfajme, že ju bude nasledovať celý rad ďal-

ších a náročnejších prekladov popredných svetových sociológov, čím sa postupne uspokojí hlad po prácach z odboru sociológie, ktorých nedostatok, bohužiaľ, ešte stále pociťujeme. Kniha je napísaná ľahkým, populárnym štýlom a plní poslanie uspokojovať čo najširšie masy nášho čitateľstva. Štylistická jednoduchosť však nesmie byť na úkor systematickosti výkladu a práve týmto nedostatkom Szostkiewiczova práca trpí.

Prvá kapitola *Všeobecná problematika*

sociologického výskumu je obsahove veľmi chudobná. Cieľ sociologických výskumov, ktorý autor vysvetľuje ako prvý pojem, je definovaný príliš hmlisto: „cieľom sociologického výskumu je vedecké poznanie reálne existujúcej empirickej spoločenskej skutočnosti“ (str. 9). Pri definícii jedného z ústredných pojmov sociológie treba byť rozhodne náročnejším. Bolo by na mieste vymedziť aj špecifikum sociológie a poukázať, čím sa odlišuje od iných spoločenských vied. Podobne delenie sociológie podľa dvoch základných funkcií nie je nijak vyčerpávajúce. Autor rozlišuje dve funkcie sociológie:

- a) humanistickú,
- b) inžiniersko-organizátorskú.

Hoci veľmi správne poukazuje na skutočnosť, že prvá zo spomínaných funkcií rozvíja racionálne myslenie a objasňuje spoločenské javy, treba zdôrazniť vzájomnú neoddeliteľnosť oboch funkcií, čo sa autorovi, podľa môjho názoru, príliš nepodarilo. Okrem toho nevysvetľuje, čo rozumie pod inžiniersko-organizátorskou funkciou sociológie. Je určite nedostačujúce obmedziť celý výklad na konštatovanie, že spomínaná funkcia vyrastá z potrieb, „ktoré vznikajú v súčasných masových spoločenstvách, predovšetkým potrieb organizácie a riadenia“ (str. 10).

Pri výklade výskumných tendencií sociológie rozlišuje Szostkiewicz tri základné prvky spoločenskej reality:

- a) spoločenské zoskupenia: národy, spolky, triedy atď.,
- b) spoločenské inštitúcie vytvorené týmito skupinami pre plnenie spoločenských potrieb a funkcií: vláda, parlament, armáda ... ,
- c) masové procesy a javy vyplývajúce buď z uspokojenia materiálnych potrieb, alebo vzájomného pôsobenia ľudí.

Ako príklad k bodu c) uvádza autor revolučné hnutie, ozbrojené konflikty, národnooslobodzovacie hnutie. Masové procesy sú rozhodne rozmanitejšie a zložitejšie a nazdávam sa, že by bolo treba uviesť aj iné príklady.

Kapitola druhá *Výskumné procedúry* trpí najviac roztrieštenosťou a nesystematičnosťou. Jednou z najzávažnejších chýb kapitoly je teoretická nevyjasnenosť pojmu procedúra a technika. Treba síce prihliadnúť k tomu, že ani v poľskej literatúre neexistuje jednotná, presne vymedzená definícia spomínaných pojmov, predsa však bolo možné uviesť aspoň širšiu škálu jednotlivých koncepcií ponímania spomínaných pojmov, na ktorých stojí vlastne výstavba celej recenzovanej knihy.

Domnievam sa, že pojem procedúra bolo možné pri preklade celkom prijateľne nahradiť termínom metóda. Ostatne aj Szostkiewicz pripúšťa možnosť stotožnenia týchto pojmov. „Ten istý zmysel (procedúry — I. P.) má v príručke a bežnom jazyku sociológov zaužívaný termín metóda“ (str. 36). Pri hodnotení druhej kapitoly treba dodať na adresu autora, prečo asi zaradil stať „výskumné techniky pri reprezentatívnej metóde do kapitoly o procedúrach ako subkapitolu, hoci technikám sociologických výskumov je venovaná samostatná kapitola (tretia). Je to na úkor kontinuity výkladu, ktorá je na viacerých miestach knihy narušená.

Kapitoly tretia a štvrtá rozoberajú techniky sociologických výskumov ako špecifické stránky sociologických bádání vôbec, nakoľko spomínané techniky nemožno zaradiť do okruhu problematiky, ktorú skúma všeobecná sociológia. Na zvládnutie techník výskumov sú potrebné znalosti iných disciplín (napr. štatistiky, analýzy systémových vzťahov). Szostkiewiczova práca podáva skutočný prehľad, ktorý má informovať o prostriedkoch uskutočňovania sociologického výskumu a do určitej miery nahradiť štúdium špecializovanej literatúry. Podľa charakteru výskumnej práce a materiálov volí sociológ adekvátnu techniku výskumu. Preto voľba príslušných najľahšie zvládnuteľných techník je predpokladom úspešného priebehu celého výskumu. „Adekvátnosť a spoľahlivosť sociologického výskumu je mimoriadne zložitý problém jednak z hľadiska už spomínanej zložitosti

javov, ktoré sú predmetom výskumu, jednak v porovnaní s prírodnými vedami i nedokonalosťou poznávacích prostriedkov“ (str. 38).

I keď som sa snažil kriticky poukázať na spomínané nedostatky recenzovanej knihy, nemienim poprieť význam, ktorý má napriek všetkému v súčasnosti pre nás. Zá-

verom by som chcel uvítať odhodlanie vydávať diela so sociologickou problematikou, ktorá je u nás na úkor celej spoločnosti málo známa a prebádaná. Odstránenie tejto nepríjemnej situácie je, myslím si, aj vecou našich začínajúcich sociológov.

Ivan Poljak

POPULÁRNE O KULTÚRE MYSLenia

Predmetom myslenia, poznania môžu byť najrozmanitejšie javy skutočností, počnúc našimi vlastnými spomienkami, náladami, želaniami cez deje v živých organizmoch, strojoch, horninách a nerastoch a končiac dianím vo vzdialených galaxiách. Myslenie lekára má v porovnaní s myslenním matematika svoje špecifické zvláštnosti, ako ich má aj myslenie politického pracovníka, hudobného skladateľa i leteckého konštruktéra. Zásadne sa líši myslenie psychicky normálneho človeka od myslenia úchylného, či choromyseľného jedinca.

Objasňovanie takýchto javov je však úlohou špeciálnych výskumov. V populárnej publikácii *O kultúre myslenia* (Bratislava 1965) autorovi Emilovi Holasovi ide o vysvetlenie základných stránok myslenia, ako sú interakcia zmyslovej a racionálnej zložky v procese poznania, úloha zovšeobecňovania, indukcie a dedukcie, riešenie problémov, vzťah jazyka a myslenia, vplyvy záujmov, vôľových a citových činiteľov na poznanie, význam praxe a pod. Sú to prevažne problémy, ktoré tvoria náplň gnozeológie, no autor neobchádza ani psychologické a pedagogické stránky rozoberaných otázok. Výklad sa koncentruje na skutočne závažné a aktuálne otázky a hoci autorovi nejde o systematickú príručku, práca vo svojom úhrne predstavuje usporiadaný celok. Abstraktné myšlienky sa ilustrujú početnými príkladmi z hospodárskeho a politického života, pričom autor neraz dochádza k podnetným a samostatným záverom.

Hoci tu nie je príležitosť pre podrobný rozbor, považujeme za potrebné upozorniť na dve miesta, kde autor vyslovuje niektoré nesprávne formulácie, ktoré vyvolávajú u čitateľa nesúhlas a nejasnosti. Na strane 116 sa okrem iného tvrdí, že „každé slovo označuje nejakú objektívnu realitu: vec, jav, stav, dej, činnosť a pod.“, že „slová sú zástupcami vnemov alebo predstav“. Chce azda s. Holas tvrdiť, že slová sen, túžba, nebo, peklo, čert a pod. označujú objektívnu realitu? Označujú slová nekonečno, ideálny plyn, štvorrozmerné časovo-priestorové kontinuum a iné nejaké vnemy? Zdá sa nám, že sa tu u autora prejavili „prežitky“ senzualizmu a empirizmu.

Na strane 151 autor považuje zdôvodňovanie toho, čo sa nám páči alebo nepáči, za nezmyselné. Je však nesporné, že aj morálne a estetické cítenie súvisí s poznávacou a myšlienkovou činnosťou. Okrem toho by takýto postoj toleroval všetkých narkomanov, výtržníkov a milovníkov nevkusu v obliekaní, vystupovaní, či navštevovaní pochybných „zábavných“ podnikov. Ak má byť boj proti zločinnosti a asociálnym živlom účinný, treba ho viesť nielen v praktickej, ale aj teoretickej a výchovnej oblasti.

Celkove kniha pre svoju prístupnosť a praktické zameranie môže dobre poslúžiť záujemcom o filozofiu a psychológiu aj hospodárskym a politickým pracovníkom, učiteľom, vychovávateľom a študentom.

Július Švihran